

DESPRE VAMA (VIGESIMA) SIBIULUI ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Ca și dreptul de depozit (*ius stapulae, Stapelrecht*), care echivala cu obligativitatea vânzării, în cadrul orașului și în anumite condiții, a mărfurilor importate, dreptul sau privilegiul vamal era, în evul mediu, un drept regal, concesionat sau mai bine zis arendat unei persoane fizice sau publice, unui corp. Din acest punct de vedere vama sau vigesima Sibiului reprezenta în veacul al XVI-lea o concesie făcută de puterea centrală, desigur în schimbul unei taxe, a unui drept exclusiv, în virtutea unei cutume încetățenite încă în veacurile anterioare.

Sibiul se găsea încadrat, la începutul secolului al XVI-lea, după cum rezultă din analiza registrelor de socoteli și a registrelor de vigesimă, într-un sistem vamal (vigesimal) comun, preluat din secolul trecut¹, care mai includea orașele Brașov și Bistrița, adică principalele emporii ale comerțului cu Țara Românească și Moldova². Veniturile rezultate din taxele vigesimale erau împărțite proporțional, uneori egal, între organele de conducere ale orașelor respective³. La fel se repartizau, între asociați, și mărfurile intrate în contul vigesimei, probabil în cazurile în care negustorii nu dispuneau de numerarul necesar⁴.

Arenda vigesimei se achita fie direct suveranului, fie — și aceasta în special în perioadele de criză financiară, ca în primul sfert al secolului al XVI-lea — unor negustori indigeni sau străini (mai ales italieni), care recuperau, din veniturile vigesimei transilvănene, creditele avansate puterii de stat. Asemenea plăți s-au făcut negustorului florentin Rason Vontempis (probabil Raggione Bontempi), în anii 1502 și 1508⁵.

Arendarea în comun a vămii (vigesimei) transilvănene, întilnită la sfârșitul secolului al XV-lea, a avut loc și în secolul următor. În anii 1503, 1504 și 1505 vigesima a fost arendată pentru 7000 fl. anual⁶. Peste doi ani, în luna mai 1507 suma de arendă, nemodificată, a vigesimei comune pe doi ani (14.000 fl.) a fost utilizată pentru ameliorarea exploatărilor miniere din Baia Mare⁷. Și în anul următor vama (vigesima)

¹ În anul 1493 Sibiul și Brașovul au arendat în comun, pentru 7000 fl., vigesima Transilvaniei și au rearendat-o în anii 1494 și 1496. În anii 1497 și 1498 au deținut-o împreună cu Sibiul, cele 7 Scaune, Brașovul și Bistrița, pentru aceeași sumă. (Cf. *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation* — citat în continuare *Rechnungen* —, I, Sibiu, 1880, p. XIV).

² *Rechnungen*, p. 303: *de tertialitate proventuum vigesimalium Brasouensium cedenda* (1500); p. 312: *Percepta trium dominorum de singulis perceptis vigesimarum* (1500). Cf. și p. 302, 310, 311, 312, 322, 324, 326 și 327.

³ *Rechnungen*, p. 312 (1502).

⁴ *Rechnungen*, p. 326—327, 329, 399; cf. și documentele din Arhivele Statului Sibiu (Coll. post. 1209, L. 69; 1213, L. 69; 1211, L. 69; 1893, L. 82; 65, l. 27 ș.a.), în care e vorba în special de piper, bogasia (țesătură fină de bumbac), cambă, mătase, brocat ș.a.

⁵ Goldenberg S., *Notizie del commercio italiano in Transilvania nel secolo XVI*, în *Archivio Storico Italiano*, II, Firenze, 1963, p. 257—260; Kubinyi A., *Budai hereskedök udvari szállitásai a Jagelló korban*, în *Budapest Régiségei*, XIX, Budapest, 1959, p. 100.

⁶ Cf. Doc. Lit. 45, L. 12 și Coll. Post. 41, L. 57, Arh.Stat. Sibiu.

⁷ Doc. Lit. 80, L. 12.

a continuat să fie exploatată în comun, de către orașele Brașov, Sibiu și Bistrița⁸. Taxa de arendare a fost achitată de data aceasta cunoscutului antreprenor și comerciant Thurzo⁹. Acest condominiu vamal s-a exercitat și în deceniul următor, cu deosebirea însă că Brașovul, căruia înainte îi revenise o treime din veniturile vigeșimei Transilvaniei¹⁰, dispunea în acest interval de timp de o jumătate din veniturile ei¹¹, intrate în monedă (florini, dinari și aspri)¹² și în mărfuri. Abia în al treilea deceniu al secolului, poate și în legătură cu acordarea dreptului de depozit orașului Bistrița (1523) și apoi orașului Cluj, vigeșimele devin, alături de tricesime, individuale, adică în sensul că fiecare oraș deținea independent vama și oficiul său vamal și dispunea liber de ele.

Cvantomul arendeii vămii Sibiului a evoluat astfel în decursul secolului:

1546	—	800 fl
1547	—	800 fl
1548	—	1000 fl
1549	—	1000 fl
1550	—	900 fl
1553	—	1000 fl
1555	—	1000 fl
1559	—	800 fl
1561	—	1000 fl
1562	—	800 fl
1562—99	—	1000 fl ¹³

oscilind deci între 800 și 1000 fl. Virtual arendarea se făcea de către primar (*magister civium*), de către judele regal sau de amîndoi, cum a fost cazul cu Petru Haller în anii 1546—47 și 1550—1553¹⁴ sau cu Pavel Tymar și Luca Kys în anul 1563¹⁵. Arendașii recuperau sumele avansate, din fondurile orașului, uneori se pare chiar cu beneficii și cu dreptul de preempțiune la achiziția unor mărfuri intrate.

Vama Sibiului s-a perceput în decursul secolului al XVI-lea la Turnu Roșu (*Rubea Turris*) și la Tâlmaci. La Turnu Roșu se găsea sediul unui oficiu vamal, aici își desfășura activitatea vigeșimatorul (deseori doi la număr), scribii (*scriptores, schreyber*), două—trei slugi (*famuli*), o bucătăreasă, uneori și un fierar¹⁶. Mențiuni despre scribul „de la vigeșimă” și scribul „de la turn” testează pentru existența unui oficiu, probabil central, la Sibiu¹⁷. În casa notarului se păstra steagul oficiului¹⁸. La oficiul de la Turnu Roșu se păstra și lada (*ladula*) vigeșimală, în care se țineau sumele încasate și actele. Oficiul elibera chitanțe, pe la mijlocul veacului, pentru mărfurile aduse la Sibiu. Această operație se făcea de către vameș la Turnu Roșu (*in confinibus, ad dandas et recipiendas schedulas vigeșimales*)¹⁹, căci aici trecea singurul drum oficial spre și din Țara Românească, fapt menționat și în 1552 în raportul comisarilor regali Werner și Bornemissa către Ferdinand I: *per has duas aditus* (e vorba

⁸ Nos (= brașovenii) et domini Cibinienses et Bistrienses ipsam vigeșimam in arendam habuimus (In *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, I, Brașov, 1886, p. 186. În continuare citat: *Quellen*).

⁹ Coll. Post. 1898, L. 82, Arh. Stat. Sibiu.

¹⁰ *Rechnungen*, p. 311: *solummodo tertialitatem debuissent recipere*.

¹¹ *Quellen*..., p. 208—210 (1515), 214—216 (1516).

¹² *Ibidem*.

¹³ Cf. Doc. Lit. 509, L. 17; 861, L. 20; 862, L. 20; 549, L. 16; 560, L. 17; 872, L. 20; 579, L. 19; 374, L. 15; 653, L. 18; 668, L. 18; 711, L. 19; 724, L. 19; 766, L. 19; 767, L. 19; 894, L. 20; 780, L. 19; 898, L. 20; 904, L. 21; 919, L. 21; 926, L. 21; 937, L. 21; 948, L. 21; 985, L. 21; 1047, L. 22; 1456, L. 29, Arh. Stat. Sibiu; *Konsularrechnung*, V, 1536—1570, nr. 51, f. 14, Arh. Stat. Sibiu; *Hurmuzaki*, II, 4, p. 753.

¹⁴ Goldenberg S., *Hallerii. Un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI în Studii*, 5, 1958, p. 101.

¹⁵ Lit. 904, L. 21.

¹⁶ Cf. *Rechnungen*, p. 302—304 (1550), 323—324 (1504); registrul de vigeșimă din 1578 (nr. 26, Arh. Stat. Sibiu) ș.a.

¹⁷ În registrele de vigeșimă din anii 1578 și 1591 se găsesc înregistrate salariile achitate scribului „auf dem czwenzigs” și scribului „auf den Thurenn” sau „auf denn Roten Turen”.

¹⁸ *Rechnungen*, p. 302—304.

¹⁹ Engel J. Chr. von, *Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*, III, Halle, 1801, p. 37—38 (27-III, 1552).

de Turnu Roșu și Bran, S.G.) *necesse est venire omnes qui ex (Valachia) in Transylvaniam iter est*²⁰. Aici se țineau registrele vamale și se făcea înregistrarea mărfurilor intrate (deseori cantitatea, uneori și prețul), a taxelor vamale și a negustorilor (numele și locul de unde veneau la Sibiu). Chiria casei oficiului vamal (*census domus*) era de 12 fl. anual²¹.

Oficiul vamal avea diverse cheltuieli, atât cu salarizarea slujbașilor săi, cu întreținerea oficiului, cât și cu slujitorii sau slujbași trimiși în alte localități, în interesele vigeșimei, la iarmaroace (Aiud, Cetatea de Baltă, Biertan, la Brașov etc.)²² apoi pentru hrană, ovăz, lemne ș.a. Salarul scribului era la 1500 de 12 fl. anual, slujitorii primeau 1 fl. pe 6—8 săptămîni²³, iar vigeșimatorii aveau la 1504 un salariu de 99 fl.²⁴.

În sistemul cutumiar de funcționare a vigeșimei sibiene se încearcă, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, să se introducă mai multă ordine și răspundere personală. Prin instrucțiunile din 27 martie 1552, ale comisarilor regali Werner și Bornemissa, în fruntea treburilor vămii Sibiului a fost pus Petru Haller „*tanquam summum in hac civitate magistratum*“. Lui Haller trebuie să i se ceară „*auxilium et consilium*“ în toate treburile privind vama orașului, să i se dea socoteală despre veniturile vigeșimei. Instrucțiuni noi, din 25 iunie 1553, elaborate în scurtul răstimp al influenței active a lui Ferdinand I în treburile Transilvaniei, reconfirmau pe Haller în conducerea treburilor vigeșimei sibiene. Acesta urma s-o administreze cu ajutorul juraților, iar revizia și controlul gestiunii trebuia să se efectueze de doi consilieri speciali²⁵. Colectorii vigeșimei erau obligați să înregistreze și să controleze mărfurile taxate și să emită chitanțe, cu indicarea numelui și a cantității mărfurilor²⁶.

Nu se știe în ce măsură au fost aplicate aceste instrucțiuni, elaborate cu meticulozitate și denotînd o practică birocratică, în organizarea vigeșimei Sibiului. În schimb se știe că în arhive lipsesc aproape cu desăvîrșire chitanțe, că abuzurile au fost frecvente, fapt recunoscut, de altfel, și de oficialități²⁷, că mărfurile intrate ca echivalent al taxelor vamale nu erau întotdeauna vindute direct locuitorilor orașului, ci erau comercializate de vigeșimatori sau de scribi²⁸. Aceste aspecte s-au reflectat, cel puțin scriptic, asupra ansamblului circuitului comercial, care nu apare în toată plenitudinea sa în acte și implică, ca obligator, un coeficient de aproximație în calcularea volumului negoțului realizat prin punctele de vamă ale Sibiului.

Taxarea vamală nu era general obligatorie. Oficial erau admise derogări de la obligativitatea impunerii vamale. Domnii Țării Românești și unii dregători se găseau sub un regim special, ei se bucurau de scutiri de vamă. De pildă, Neagoe Basarab, atunci cînd trimite la Sibiu pe Chirea din Tîrgoviște, după postav, cere să nu i se ia vamă „căci este postavul domniei mele“²⁹. Natural, nu se percepeau taxe nici în cazurile în care sibiienii trimiteau daruri domnilor Țării Românești, sau invers. Astfel s-a întîmplat în anul 1525, cînd magistratul Sibiului a trimis postav de Nürnberg, un cal cu friie, catifea și o cupă lui Radu Vodă sau invers, cînd Radu Vodă le trimite un mic cadou „în nume de bine“³⁰, sau în 1554, cînd sibiienii au oferit în dar postav de Bergamo și linguri de argint unor boieri ai lui Pătrașcu Vodă³¹. Alte mărfuri, cum e cazul cu cele 100 de săbii duse de banul Calotă în contul censului,

²⁰ Hurmuzaki, II, 4, p. 753.

²¹ Engel, *op. cit.*, p. 37—38.

²² *Rechnungen*, p. 302—304.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Rechnungen*, p. 323—324.

²⁵ Engel, *op. cit.*, p. 63.

²⁶ *Ibidem*, „... et juxta numerum rerum exactione facta, schedas dent negotiatoribus, in quibus singularum rerum nomina,

numerum aut quantitatem significant...”

²⁷ Hurmuzaki, III, 4, p. 753: *in administratione hujus proventus multos abusus irrepsisse apparet et acclimationes rerum vectigalium... non responderit nomini vigeșime*. Într-un act al lui Neagoe Basarab din 1514—1516, se spune, între altele, că „de vameșii aceia, care sînt acolo în Sibiu, toți se plîng” (cf. S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în secolii XV și XVI*, București, f.a., p. 32—33).

²⁸ Doc. Lit., 1486, L. 29 (1597) Arh. Stat. Sibiu.

²⁹ Dragomir, S., *Documente nouă*, p. 40.

³⁰ Hurmuzaki, XI, p. 849; Nicolaescu Șt., *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 42.

³¹ Hurmuzaki, XI, p. 865.

nu sînt nici ele taxate sau înregistrate³². De un regim vamal similar se bucurau, fără îndoială, și unii sibieni, care dețineau funcții în conducerea orașului. E cunoscut cazul lui Haller, căruia i s-a acordat, în anul 1540, dreptul de a exporta și importa, cu scutire de taxe vamale, din Țara Românească, mărfuri pînă la concurența sumei de 2000 fl.³³.

Vigesima era nu numai denumirea sistemului vamal, a vămii, dar și cea a taxei vamale. Virtual, era vorba de 5% din valoarea, vamală probabil, a mărfii. De obicei însă, și pentru o serie de mărfuri, taxarea se făcea fie după o cifră medie, fie după o cifră rotundă, apropiată de „a douăzecea parte”. Ea putea să difere, și într-adevăr era deseori diferită, de valoarea reală, pe piață, a produselor vehiculate. Astfel, cunoscutul curtier muntean Dumitru Dragotă a adus la Sibiu 46 de porci și a plătit pentru fiecare porc o taxă de 40 dinari, indiferent deci de suma cu care putea fi realizată vânzarea fiecărui animal în parte la Sibiu³⁴. Același Dragotă a achitat în mărfuri din 37 bucăți de postav semi-atlas — 2 bucăți, din 220 bucăți bogasia — 12 bucăți, din 55 măji de piper — 2,5 măji și din 16 bucăți de camhă — 1 bucată³⁵. De asemenea pentru mărfuri în valoare de 2.025 fl. nu i s-a perceput o taxă de 101 fl. 20, cît ar fi constituit „vigesima”, ci numai una de 95 fl.³⁶.

De altfel, la un moment dat, în anul 1552, s-au și fixat criteriile de taxare, dar nu se știe dacă ele au fost aplicate și în continuare și cît timp. Ele prevedeau să se achite pentru:

1 cal	12 d.
1 iapă	12 d.
1 cal turcesc	50 d.

sau după înțelegere, apoi pentru:

1 bou	10 d.
100 porci	1 porc (deci 1%)
3 capre sau 3 oi	2 d. sau după înțelegere
1 povară de crapi	12 d.
1 povară de pește „Harcha”	8 d.
1 povară de somn	16 d.
100 bucăți (<i>petiis</i>) de țesătură lungă (<i>gyolcs</i>)	4 bucăți
100 bucăți țesătură scurtă	5 bucăți
100 coți tafta	3 coți
1 majă de piper, ghimbăr, orez ș.a.	6 fontți

Aceleași instrucțiuni prevedeau ca „din alte mărfuri, atunci cînd se numără, se ia întotdeauna a douăzecea parte”³⁷.

Din cele de mai sus rezultă din nou lipsa unui criteriu unitar, unic, de apreciere ca și includerea unui factor subiectiv („după înțelegere”). Acest fapt îngreunează studiul prețurilor pe baza exclusivă a registrelor vamale.

Vigesima se încasa, după circumstanțe, în bani sau în bani și în mărfuri. În registrele vamale aceasta s-a notat de obicei prin „*percepta pecuniarum et rerum turcalium*”. Incasările în bani reveneau, după scăderea cheltuielilor, magistratului din Sibiu. Mărfurile provenite din vigesimă erau vîndute deseori exclusiv sibienilor: celor de la conducerea orașului, vigesimatorilor și scribilor sau populației. Ordonanțele din 1545 și 1597 prevedeau modalitățile de desfacere a acestor mărfuri și încearcă să prevină abuzurile vigesimatorilor și ale scribilor, care făceau negoț cu acestea spre propriul lor folos³⁸.

³² Panaitescu P. P., *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*, București, 1938, p. 36—37.

³³ Goldenberg S., *Hallerii...*, p. 97 și doc. din 12 dec. 1540, Arh. Bisericii Negre din Brașov, T.q. 29, 80, IV, nr. 916 (informația de la G. Nussbächer).

³⁴ *Rechnungen*, p. 272.

³⁵ *Ibidem*, p. 306.

³⁶ *Ibidem*, p. 288.

³⁷ Engel, *op. cit.*, 37—38.

³⁸ Doc. Lit. 485, L. 16 și 1416, L. 29, Arh. Stat. Sibiu.

Mărfurile de import, în special cele orientale (*res turcales*), provenite din vicesimă, se vindeau după posibilități, odată sau de câteva ori pe lună. Era vorba în primul rând de produsele alimentare și articolele de larg consum, ca: orez, piper, untdelemn, apoi șofran, alaun, piei, tafta, bogasia ș.a. Această posibilitate de a achiziționa produse foarte solicitate, prin intermediul vicesimei, era un mijloc binevenit de aprovizionare a populației Sibiului și în această direcție oficiul vamal sibian a jucat deseori un rol important.

S. GOLDENBERG

ZUR GESCHICHTE DES ZOLLSYSTEMS (VIGESIMA) VON SIBIU IM XVI. JH.

An Hand noch nicht veröffentlichter, wie auch bekannter Beläge untersucht der Verfasser das Zollsystem der Stadt Sibiu (Hermannstadt) im XVI. Jahrhundert, das im Bezug der Organisierung und Funktionierung mit dem anderer privilegierten Städte Transsilvaniens gleichartig ist. Es werden die Arten der Zollverpachtung, ihr Quantum, der Ort der Einnehmungen, die Tätigkeit des Zollamtes, das Verhältnis zwischen dem Zollgebühr (vigesima), dem reellen Wert und dem Zollwert der Waren, sowie die Inkassowiese der Zollgebühre untersucht.